

de berg

eendoodgewoon troostitutueel





de berg

een doodgewoon troostritueel

de berg is een voorstelling over afscheid en het rekken van de tijd, over verlies en verlangen, over hoe het was en wat overblijft.

Een intieme dialoog, dansant, muzikaal en beeldend. Een heen-en-weer tussen wie weggaat en wie achterblijft. Tussen weemoed en woede, doodse stilte en wild geraas, tussen bitter en zoet, vederlicht en aardedonker...

Een verhaal met weinig woorden dat uitnodigt om even stil te staan in een wereld waarin voor rouw nog amper rituelen zijn.

de berg is geïnspireerd op de Japanse legende van de berg Nara, waar mensen door hun geliefden heen worden gebracht om er hun laatste uren door te brengen.

CREDITS

Laika **IN COPRODUCTIE MET** Perpodium **MET STEUN VAN** de Vlaamse Gemeenschap, Tax Shelter van de Belgische federale overheid en Sabam for Culture

CONCEPT EN REGIE Michai Geyzen **SPEL** Patrick Vervueren & Stanislas Pira Bruynseels **CHOREOGRAFIE** Lisi Estaras **MUZIEK EN COMPOSITIE** Ephraïm Cielen **TRANSCRIPTIE MUZIEKCOMPOSITIE** Michaël Denis **VIOLLEN** Jeroen Vernimmen & Linde Carrijn **CELLO** Merel Van Hemelryck **OPNAME EN MIX** Fritz Sundermann **ARTWORK EN KOSTUUMS** Nikè Moens **SCENOGRAPHIE** Stef Stessel **DRAMATURGIE** Mieke Versyp **LICHTONTWERP** Thomas Stevens **SOUND DESIGN EN PROJECTIES** Tom Van den Brande **ONTWERP AFFICHE** Wies Hermans **ILLUSTRATIE AFFICHE** Jana Roos

VOLG LAIKA ONLINE:

[Website Laika](#)
[Facebook Laika](#)
[Instagram Laika](#)
[Vimeo Laika](#)
[LinkedIn Laika](#)



laika.be



de berg

Beste leerkracht,

Binnenkort kom je met je leerlingen kijken naar de voorstelling de berg, een productie van Laika gecreëerd door theatermaker Michai Geyzen, die eerder voor Laika onder meer de voorstellingen [De Passant](#), [Vuur/toren](#) en [HEROES](#) maakte.

Om de leerlingen voor te bereiden op dit theaterbezoek, stelde Laika deze bundel samen. Hierin vind je informatie over de voorstelling en de thema's.

Omdat het een gevoelig thema betreft – de dood, rouw en rituelen – is het goed om vooraf even in gesprek te gaan met de leerlingen. Daartoe geven we een aantal handvaten. Alvast dit: Michai gaf het thema vorm via een rijke bewegingstaal, die een palet aan emoties oproept en een ruime interpretatie toelaat. Dit maakt de berg tot een open, toegankelijke voorstelling waar ook plaats is voor humor en spel.

Daarnaast is het nuttig om de kinderen wegwijs te maken in de theatercodes: er is geen pauze; eten en drinken in de zaal is niet toegestaan; indien er kinderen zijn met een smartphone moet die worden uitgeschakeld en hardop praten tijdens de voorstelling kan storend zijn.

Het gesprek met Michai, vooraan in deze bundel, geeft meer inzicht in het bronmateriaal waarop de voorstelling is geïnspireerd en in de intenties van de maker. Verder vind je allerlei opdrachten waarmee je na afloop van de voorstelling met de leerlingen in de klas aan de slag kunt. Je hoeft uiteraard niet elk item te behandelen. Pluk eruit wat je nodig acht om de voorstelling samen met de kinderen te bespreken en te verwerken.

Een goed voorbereid publiek is een aandachtig, nieuwsgierig en betrokken publiek. Dit is een eerste voorwaarde om het bijwonen van een voorstelling tot een inspirerende, verrijkende ervaring te maken.

De informatie in deze map dient als hulpmiddel. Het is een inspiratiebron. Mocht je nog vragen hebben, dan kan je mailen naar info@laika.be. We horen graag de reacties van de leerlingen op de voorstelling; deze kunnen naar hetzelfde adres worden gemaild of op onze site of sociale media gezet worden.

Hartelijke groet,

Laika



de voorstelling gekaderd

de berg

In 'de berg' onderzoekt theatermaker Michai Geyzen onze relatie met de dood, meer bepaald buigt hij zich over de manier waarop we rouwen. Een thema dat in deze steeds sneller draaiende wereld en in tijden van maakbaarheid en pasklare oplossingen nog steeds taboe is, zeker voor een jong publiek. 'De berg' is dansant, muzikaal en beeldend theater – Michai's waarmerk - dat uitnodigt om even stil te staan in tijden waarin men de gedachte aan de eindigheid van het leven liever wegduwt en waarin voor rouw nog amper rituelen zijn. En als ze er al zijn, worden kinderen daarin vaak niet betrokken.

Je speelde al langer met het idee om een voorstelling te maken over rouw en afscheid, thema's die vandaag stilaan uit de taboesfeer worden gehaald. Was er voor jou een specifieke aanleiding om 'de berg' te maken?

De film 'De Ballade van Narayama' van de Japanse regisseur Imamura maakte destijds een grote indruk op me. Het verhaal is gebaseerd op een Japanse legende, waarbij ouderen door een familielid naar de berg Nara wordt gebracht om er te sterven. De tocht naar de top kan je zien als een afscheidsritueel. De voorstelling heeft voor de rest niks met deze legende te maken, maar de titel is er wel aan ontleend. Het belang en de schoonheid van symbolen en rituelen ter afscheid ervaarde ik als kind al – toen ik een begrafenis moest bijwonen – als verbindend en warm. Ondanks het verdriet van de nabestaanden. Ik vond het fascinerend dat er formats bestonden om met verdriet om te gaan, en om samen met andere mensen een rouwproces aan te gaan.

Deze rituelen zijn in de loop van de voorbije decennia grondig veranderd. We lieten ze in handen van begrafenisondernemers; ze werden individueler, minder gedragen door een gemeenschap. Wellicht is dat de reden waarom we vandaag zoeken naar nieuwe formats om samen te rouwen. Denk aan de natuurbegraafplaatsen die recent werden geopend, aan de onumenten van rouwdeskundige Uus Knops of de op maat gemaakte afscheidsrituelen van Barbara Raes. Er is blijkbaar een grote nood aan verbinding en samenhang, aan gedeelde rituelen die troost bieden.



de berg

De manier waarop mensen rouwen is uniek. En kinderen rouwen anders dan volwassenen: dat zegt onder andere psycholoog Manu Keirse in zijn boek 'Kinderen helpen bij verlies'.

Het feit dat zo'n boek is geschreven, bevestigt de weerstand die er is als het gaat over het bespreekbaar maken van de dood bij kinderen. Veel volwassenen denken dat kinderen niet met verlies en verdriet kunnen omgaan. Maar in alle lectuur en uit gesprekken met de mensen die al zijn genoemd, blijkt dat het juist nefast is om de dood te verbloemen. Kinderen rouwen inderdaad anders, maar dat betekent niet dat je het gesprek daarover uit de weg moet gaan. Zeg niet: X is nu een sterretje aan de hemel geworden, om maar één van de 'sugarcoated' metaforen te citeren, omdat kinderen vaak dingen letterlijk nemen. Hun fantasie neemt door deze metaforische uitspraken proporties aan waardoor ze in verwarring kunnen raken. Je kan gerust met kinderen op een directe, feitelijke manier in gesprek gaan over wat de dood is. Dat je hart niet meer klopt en je bloed niet meer stroomt. Dat je lichaam koud en bleek wordt. Je hoeft niet altijd een antwoord te hebben op elk van hun vragen, maar correcte informatie is cruciaal. Dit is iets wat ik leerde tijdens de voorbereidingen van de repetities. Daar schrok ik wel van.

En ook: rouw uit zich op heel diverse manieren. Bij kinderen als buik- of hoofdpijn maar evengoed als opstand, agressie, onverschilligheid en zelfs als spel. Kinderen die rouwen spelen vaak, omdat spel houvast biedt. Het gaat erom deze tekens te herkennen, vragen te stellen en te luisteren. Dat is niet zo evident als het lijkt. Het kost sommige mensen veel moeite om aan iemand die rouwt te vragen hoe het gaat, waar hij/zij nood aan heeft. Misschien is dit net te wijten aan het wegvallen van afscheidsrituelen. Je hoort vaak dat mensen 'sterkte' toewensen aan wie iemand verloren is, maar sterkte in wat? Misschien heeft die iemand geen behoefte om sterk te zijn. Ook dat aspect van rouw, het onvermogen tegenover verdriet en de onbeholpenheid in de taal, raak ik aan in de voorstelling. We hebben weinig woorden ter beschikking om ons medeleven uit te drukken. Veel verder dan een aantal geijkte formules à la 'gecondoleerd' of 'innige deelneming' geraken we niet. En kinderen al helemaal niet.

Een ander inzicht die ik uit lectuur en gesprekken haalde was dat men de 'rouwstadia' van Elisabeth Kübler-Ross veelal fout heeft geïnterpreteerd. Zij onderscheidt er vijf: ontkenning, woede, onderhandelen, depressie en aanvaarding, maar in werkelijkheid verloopt het rouwproces niet netjes in deze volgorde, en ook worden niet noodzakelijk al deze stadia doorlopen. Dit model is eigenlijk achterhaald. Rouw wordt vandaag beschouwd als een uniek proces dat per individu verschillend verloopt. Twee jonge broers die hun vader zijn verloren, tonen hun verdriet op verschillende manieren, en die veranderen ook nog eens naarmate de tijd verstrijkt en een kind zich verder ontwikkelt. Bovendien is het een proces dat nooit ophoudt. Uus Knops beschrijft het rouwproces in haar recent verschenen boek 'Vaar Wel' als een voortdurende pendelbeweging tussen een verlies- en een hersteloever. Als rouwende schipper vaar je heen en weer. Soms ben je de controle over je boot kwijt, op andere momenten is de vaart rustig en zacht.



de voorstelling gekaderd

de berg

Rouw is van alle tijden en leeftijden. Het is een algemeen menselijk fenomeen. Maar hoe je rouwt, kent vele vormen. Dit spanningsveld tussen het generische en het particuliere voelbaar maken: dat was voor mij een uitdaging bij de creatie van ‘de berg’. Voorts is het onmogelijk om elk aspect van rouw in de verf te zetten binnen het bestek van een voorstelling. Ik probeer iedere toeschouwer te raken, al is het maar via één aspect van rouw dat we belichten.

Een rouwproces evolueert voortdurend. Lees je dit in het verloop van de voorstelling?

Er is geen sluitend verhaal, het verloop is grillig – met pieken en dalen. Er zijn twee personages: één die weggaat en één die blijft – gespeeld door respectievelijk Patrick Vervueren en Stanislas Pira Bruynseels. Dat kunnen twee broers zijn, maar evengoed twee hechte vrienden. Dit is een herkenbare, universele en tegelijk particuliere premisse. Je kan de voorstelling lezen als een aaneenschakeling van wat de persoon die blijft ervaart bij het plotse verlies van de ander. Ongeloof. Shock. Medeleven. Dankbaarheid. Woede. Geborgenheid. Genegenheid. Heimwee. Aanvaarding. En niet noodzakelijk in deze volgorde.

Ephraïm Cielen, met wie je vaak samenwerkte, componeerde de muziek en Stef Stessels ontwierp het decor. Wat gaf je hen mee ter inspiratie?

Verdriet is een innerlijk ding. In wat voor theatrale ruimte zich dit manifesteert, is een zoektocht. Ik wilde geen gezellige ruimte. Geen realistische woonkamer of zo. Eerder een generische plek waar twee werelden, een hier en een daar, een nu en toen kunnen samenkomen. Een onbestemde ruimte ook, die net zo goed ‘thuis’ kan zijn als onument, of mausoleum of uitvaartcentrum of... de binnenkant van een hoofd en van een lijf dat treurt.

De muziek fungeert als geleider van de storm aan emoties. Idem voor de ruwe potloodtekeningen van kostuumontwerper Niké Moens en de schaduwen van beide spelers die worden geprojecteerd. Deze beelden roepen de verwarring en de eenzaamheid op van wie achterblijft, maar ook de dierbare momenten vol plezier, humor en gedeelde herinneringen. Rouw op zich, in al zijn complexiteit, valt immers niet te spelen. Je kan de facetten ervan wel aanraken via klanken, beelden en – last but not least – bewegingen. Net als in mijn andere voorstellingen, komen er in ‘de berg’ weinig woorden aan te pas.

Is er iets dat je wil meegeven aan de toeschouwers, en in het bijzonder aan de kinderen?

Laat verdriet toe. Wind er geen – roze – doekjes om. Vind een manier om het te uiten. Ga in dialoog. Weet dat je het de rest van je leven meedraagt, maar dat het niet altijd zo zwaar doorweegt. Iemand missen is een echo van graag zien...



disclaimer

Is er een kind in de klas dat iemand verloor en mogelijk gevoelig is voor dit thema, bereid het voor door de voorstelling te kaderen. Kondig eventueel het theaterbezoek vooraf aan bij de ouders.

voor de voorstelling

Vertel de kinderen vooraf waarover de voorstelling gaat. Je kan dit doen aan de hand van een klassikaal gesprek. Belangrijk daarbij is dat de deelname aan het gesprek vrijblijvend is. Kinderen mogen passen indien ze niet willen deelnemen. Ook zijn er geen juiste of foute antwoorden. Emoties mogen er zijn, maar hoeven niet gedeeld te worden. Gebruik een duidelijke, eerlijke taal; geen verzachtende metaforen.

kringgesprek: wat is afscheid?

Vraag aan de kinderen of en wanneer ze al afscheid moesten nemen (bijvoorbeeld van een opa die gestorven is, of van een huisdier). Het hoeft niet altijd om een overlijden te gaan. Je kan ook afscheid nemen van een vriend(in) die is verhuisd. Of van je eigen huis/de buurt waar je graag woonde.

Bespreek daarna samen:

- Wat betekent afscheid nemen?
- Hoe heb je afscheid genomen?
- Hoe voelde dat?

Laat ook het woord 'rouw' vallen. Vraag de kinderen of ze het woord kennen. Rouw is het antwoord op verlies. Het is wat we voelen wanneer we afscheid moeten nemen van iemand die of iets dat belangrijk voor ons is.

Voorts kan het verhelderend zijn om kort mee te geven dat er in de berg twee personages zijn: iemand die sterft en iemand die achterblijft en rouwt. Er is niet echt een verhaal; de voorstelling toont een hele reeks gevoelens, situaties en rituelen die bij een rouwproces horen. Er worden ook nauwelijks woorden gebruikt.



na de voorstelling

de berg

1. GROEPSGESPREK

Begin na de voorstelling met een open **groepsgesprek** om te zien wat de leerlingen hebben opgepikt. Je kan kiezen uit onderstaande vragen.

TIP: maak de leerlingen duidelijk dat geen enkel antwoord fout is.

- Wie van beide personages gaat dood? En hoe weet je dat? Was dit duidelijk voor jou?
- Wat voelt het personage dat achterblijft? En hoe wordt dat getoond?
- Er wordt vaak gebruikt gemaakt van mousse objecten in grillige vormen. Wat denk je dat deze betekenen?
- Welke scène uit de voorstelling is je bijgebleven en waarom?
- Er wordt veel bewogen in de voorstelling. Welke woorden zou je aan deze bewegingen geven?
- Er worden ook tekeningen geprojecteerd op de schermen. Wat dacht of voelde je daarbij?
- Wat vond je van de muziek?
- Wat vond je van het decor?



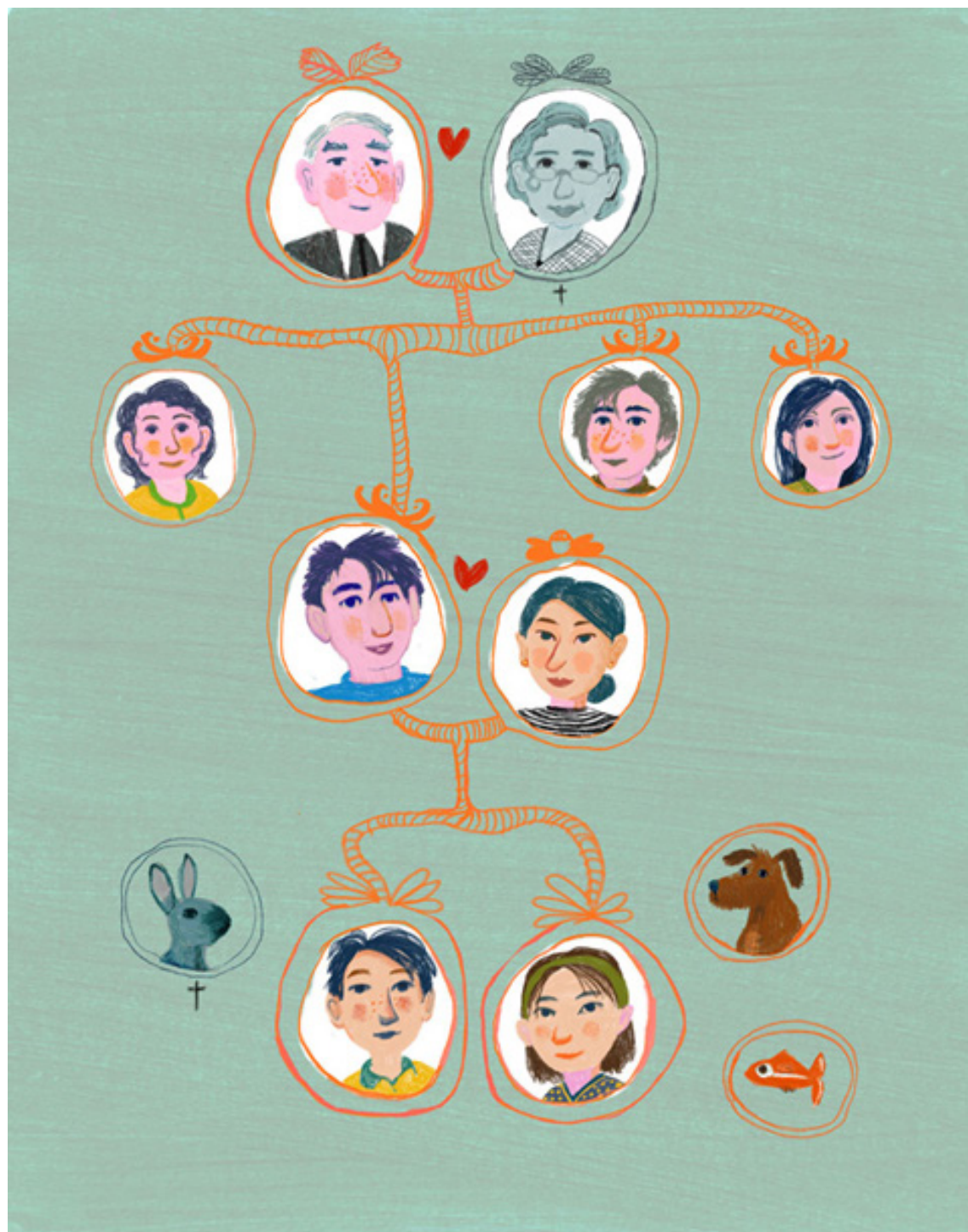
na de voorstelling

de berg

2. AFSCHIED EN VERLIES

Laat de kinderen daarna een tekening maken van een afscheid dat ze zelf meemaakten of zich voorstellen. Dat afscheid mag verdrietig zijn, maar ook zacht of mooi.

Hieronder vind je een voorbeeld van zo'n tekening. Het is een familiestamboom, met zowel mensen als dieren van wie afscheid is genomen.





na de voorstelling

de berg

3. HET LICHAAM EN DE DOOD

Ter info: kinderen van af een jaar of zeven kennen het verschil tussen leven en dood. Ze begrijpen dat iemand die dood is niet meer levend wordt, dat dood zijn voor altijd is. Leg de kinderen uit wat dood zijn betekent. Doe dit zo concreet mogelijk, bijvoorbeeld: iemand die dood is ademt en beweegt niet meer, voelt geen pijn, kan niet meer horen en zien en voelt koud aan. Als je dood bent, kan je niet meer levend worden. En niemand weet wat er ná de dood komt, maar veel mensen kunnen zich voorstellen dat je elkaar terugziet.

Draai er niet omheen, zeg bijvoorbeeld niet dat iemand voor altijd gaat slapen. Kinderen kunnen hierdoor angstig worden om zelf te gaan slapen en bang zijn om nooit meer wakker te worden. Wat kinderen nodig hebben zijn eerlijke woorden, op hun niveau. Een feitelijke uitleg geeft houvast. Verzwijgen of wegduwen, creëert juist angst en verwarring.

En dat raakt aan een groter maatschappelijk punt. We leren kinderen nauwelijks wat er gebeurt als een mens sterft. We schrikken als een kind vraagt wat dood eigenlijk is. We zijn zo gewend om rouw en verlies weg te drukken, dat we er stil van worden wanneer een kind het onderwerp luchtig op tafel legt.

Kinderen laten ons zien dat praten over de dood niet iets zwaars of engs hoeft te zijn. Die eerlijkheid, eenvoud en authenticiteit passen niet alleen bij hun leeftijd, maar juist ook bij het onderwerp zelf. In dat open gesprek ligt de grootste les die we van kinderen kunnen leren: dood en rouw horen erbij en je mag er wel over spreken.

Stel de volgende vragen aan de kinderen:

- Wat doet je lichaam als je leeft?
- Wat stopt er als iemand dood is?
- Wat gebeurt er met je lichaam als je dood bent?

Laat ruimte voor vragen, ook als je niet overal een antwoord op hebt.





na de voorstelling

de berg

4. VERDRIET HEEFT VELE VORMEN

Rouw uit zich op heel verschillende manieren. Hoe verdriet wordt getoond verschilt van persoon tot persoon en verandert van moment tot moment en naargelang de tijd verstrijkt.

Toon de kinderen kaartjes met verschillende reacties, zoals:

- boos zijn
- stil worden
- buikpijn hebben
- veel willen spelen
- lachen
- niets voelen

Bespreek samen:

- Kunnen dit allemaal manieren van verdriet zijn?
- Kunnen twee kinderen zich anders voelen over hetzelfde verlies?

Laat ieder kind – of wie dit wil - een korte scène ‘spelen’ waarbij ze in de huid kruipen van iemand die verdrietig is. Laat ze dit doen via bewegingen, zoals in de voorstelling, en zonder woorden.





na de voorstelling

de berg

5. MIJN BERG

In de voorstelling is de berg een symbool voor afscheid en rouw.

Vraag de kinderen:

- Als jouw gevoelens een berg zouden zijn, hoe ziet die eruit?
 - o Hoog of laag?
 - o Steil of zacht?
 - o Donker of licht?
 - o Is er iets te zien op de top? Of aan de voet? Of op de flank?
 - o Kan je in de berg?
 - o Zijn er ook andere mensen op de berg?

Laat hen hun eigen berg tekenen. Het beeld op de eerste pagina van deze bundel kan eventueel als inspiratiebron worden gebruikt. De kinderen kunnen er één zin bij schrijven:

“Deze berg voelt voor mij als ...”





na de voorstelling

de berg

6. WOORDEN SCHIETEN SOMS TEKORT

In deze taal- en doe-opdracht zoek je naar alternatieve woorden om iemand te troosten. Vaak weten mensen niet wat ze moeten zeggen tegen iemand die verdriet heeft. Volwassenen gebruiken geijkte woorden als 'sterkte' of 'innige deelneming'.

Vraag de kinderen:

- Wat zou je nog kunnen zeggen of doen als iemand verdriet heeft?

Laat ze daarnaast eigen zinnen, gebaren of kleine acties bedenken.





na de voorstelling

de berg

7. MISSEN

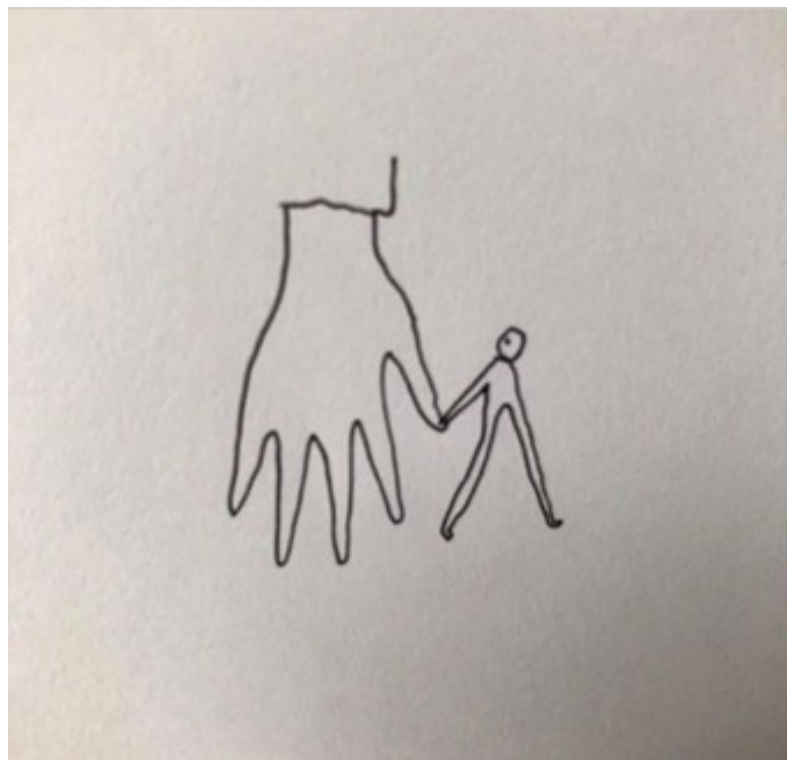
Iemand missen is een echo van graag zien. Laat kinderen nadenken over iemand of iets dat ze missen (dat hoeft niet per se een persoon te zijn die overleden is).

Vragen:

- Wie mis je?
- Wat mis je?
- Wat blijft er toch bij jou/wat zul je nooit vergeten?

Opdracht: laat de kinderen een herinneringskaart maken met:

- een tekening
- een woord
- of een symbool





na de voorstelling

de berg

8. RITUELEN

Mensen gebruiken rituelen om afscheid te nemen. Dat doen ze alleen of in groep. Dat helpt om verdriet te dragen. Vraag de kinderen of ze rituelen kennen. Die hoeven niet enkel betrekking te hebben op een overlijden. Ook aan een geboorte, een huwelijk, een verjaardag zijn er rituelen verbonden. Vraag hen wat zo'n ritueel dan inhoudt.

Opdracht:

Bedenk een klein ritueel voor iemand die iets of iemand mist. Dat kan individueel of in kleinere groepen of met de hele klas. In dat laatste geval kiest de klas één ritueel.

Voorbeelden:

- Ieder kind brengt een steen mee. Samen leggen de kinderen de stenen in een bepaald patroon.
- Het ritueel kan ook bestaan uit een reeks bewegingen die gezamenlijk en synchroon worden uitgevoerd. Laat je eventueel inspireren door de bewegingen uit de voorstelling.
- Vul een doos met voorwerpen die ieder kind herinneren aan een dierbaar persoon/dier waarvan het afscheid moest nemen. Een variant daarop is: maak een mooie 'gedenkplek', met tekeningen, foto's, gedichten, voorwerpen die je herinneren aan wie er niet meer is.





literatuur over rouw en verlies

de berg

VOOR VOLWASSENEN

Kinderen helpen bij verlies, Manu Keirse – uitgeverij Lannoo

VOOR KINDEREN

Het alfabet voor groot verdriet (6+), Uus Knops met illustraties van Sassafras De Bruyn – uitgeverij Borgerhoff & Lambergts

Een tuintje op je buik (10+), Katharina von der Gathen en Anke Kuhl – uitgeverij Gottmer

Doodgewoon (9+), Bette Westera en Sylvia Weve) - uitgeverij Gottmer

Alles wat was (8+), Stine Jenssen – uitgeverij Kluitman

Linus (10+), Mieke Versyp (tekst), Pieter Gaudesaboos en Sabien Clement (illustraties – uitgeverij Lannoo

Kleine dood en het meisje (8+), Kitty Crowther – uitgeverij Querido



fragment

de berg

En tot slot een fragment uit Lifetimes: The Beautiful Way to Explain Death to Children van auteurs Bryan Mellonie en Robert Ingpen

Een boek voor kinderen van alle leeftijden én hun ouders. Over beginnen. Over eindigen. En over alles wat daartussen ligt: het leven zelf. Het laat zien dat sterven net zo bij het leven hoort als geboren worden. Om eventueel voor te lezen voor of na de voorstelling.

Voor alles wat leeft is er een begin en een einde. Tussen dit begin en einde is het leven. Dat is zo voor alle levende dingen: voor planten, mensen, vogels, vissen, bomen, dieren, zelfs voor de kleinste insecten. Niets wat levend is, blijft altijd leven. Hoelang iets leeft, hangt af van wat het is en wat er gebeurt tijdens dit leven. Soms worden levende wezens ziek of raken ze gewond. Meestal genezen ze, maar het kan ook gebeuren dat ze zo zwaargewond zijn of dat ze zo ziek zijn dat ze sterven, omdat ze niet langer kunnen leven. Dat kan gebeuren als ze nog jong zijn, of als ze oud zijn, op elk moment ertussenin. Dit kan triest zijn, maar het is de weg van alles dat leeft: planten, mensen, vogels, vissen, bomen, dieren.

Er zijn heel veel levende dingen in ons leven. Elk heeft zijn eigen tijd om te leven. Bomen die groot en sterk zijn, groeien langzaam, staand in de zon en in de regen. Sommige daarvan leven zeer lang, wel honderd jaar of meer. Dat is hun tijd om te leven. Konijnen en muizen groeien op in slechts enkele weken. Zij leven dan één tot twee jaar, en dan zijn ze oud en vermoeid, en is hun moment om te sterven gekomen. Dat is de manier waarop het leven verloopt voor muizen en konijnen. Het is hun tijd om te leven.

Bloemen en groenten worden geplant als zaadjes in de lente, als de aarde warm is. Ze groeien snel om te leven in de warmte van de zomer. De dagen gaan voorbij en zij worden oud in de herfst, als het koeler is. Als de winter komt en het koud is, gaan ze dood. Dat is de manier waarop zij leven. Het is hun tijd om te leven.

Vlinders leven als vlinders slechts enkele weken. Als ze eenmaal hun vleugels gedroogd hebben, vliegen en fladderen zijn van bloem naar blad. In het begin zijn ze fonkelend en snel, maar als de tijd verdergaat, beginnen ze vaart te minderen, tot ze uiteindelijk niet meer verder kunnen. Ze rusten een tijdje, en dan gaan ze dood. Dat is de manier waarop vlinders leven, en dat is hun tijd van leven.

Ook vogels groeien zeer snel op. Het duurt meestal niet meer dan enkele maanden tussen het broeden en de tijd dat ze vliegen en zelf voor hun voedsel kunnen zorgen. Hoelang ze daarna leven, hangt af van hun grootte. Meestal is het zo dat hoe groter ze zijn, hoe langer ze zullen leven. Dat is de manier waarop vogels leven: sommige zijn wel vijftig jaar, andere niet meer dan twee of drie jaar. Maar hoelang ze ook leven, dat is voor elk van hen hun tijd van leven.



fragment

de berg

Vissen, die zwemmen in vijvers, in de rivieren en in de zee, kunnen zo klein zijn dat je ze nauwelijks opmerkt, of zo groot dat de enige manier om ze te beschrijven 'enorm' is. Ook hier is het zo dat hoe kleiner ze zijn, hoe korter ze leven. Zo is dat voor vissen. Hun leven kan niet langer dan een dag zijn, of soms wel tachtig of negentig jaar.

En mensen? Zoals alles wat leeft, hebben ook mensen hun tijd om te leven. Zij leven meestal tachtig of negentig jaar, soms iets langer. Ze doen allerlei dingen die mensen in het leven doen, groeien op en leven als volwassenen. Het kan echter gebeuren, net zoals bij andere levende wezens, dat mensen ziek worden of gewond raken. Meestal worden ze natuurlijk beter, maar het kan zijn dat ze zo zwaar ziek of gewond zijn, dat dokters hen niet meer kunnen genezen. Dat is triest, maar zo gaat dit met mensen. Het is de manier waarop zij leven, en het is hun tijd van leven. Het doet er niet toe hoe kort of hoe lang levens zijn, levenstijden blijven altijd dezelfde. Ze hebben een begin en een einde, en daartussen ligt het leven.

Zo gaat het met de dingen: voor de planten, bloemen, vogels, vissen, alle dieren, de mensen en zelfs de kleinste insecten.